

## ՅՈՒՇԱՊԱՏՈՒՄ

1915ի ամառն էր: Յուլիսի մեղրացած արևը մեծաքանակությամբ թեկերով կը բացուէր Փետանդաշտի, իրարու խաչածե նստած չորս գիւղերու՝ Շիրտանի, Կաղազիղի, Առէղի և Կայնիմիրանի վերեւ Փետանդաշտի լեռնագագաթը ձմեռուան շրջանին չուրջի ձիւնածածկ լեռներէն իջած ֆուրներէն կը վերածուէր աւազանի մը, որ Ապրիլէն Օգոստոս, քիչ քիչ կը ցամքի, իր ծածկած հողերուն բաշխելով արգասաւոր իր բարիքը: Փետանդաշտը (փոս դաշտ) ամենաբարձրագիւր դաշտավայրն է, 2200 մէթր բարձրութեամբ: Արտօսը գլուխն է Ռելատունեաց լեռներուն, որոնց վրայ ծաղիկներ կան, միայն այս սարերուն յատուկ: Սուսուն ծաղիկը, օրինակ, իր մէջ կը խառնէ Հայաստան աշխարհի բոլոր ծաղիկներուն բոյրն ու անուշաւթիւնը, տեսքն ու զգլխանքը: Երբ հովիւները արեւամուտին՝ իրենց հօտերուն հետ գիւղ վերադառնալին, գլխարկներուն շուրջ շարած սուսուն ծաղիկներու փունջեր, անոնց բոյրը ոչխարներու հանած փոշիէն ու մայրիւնէն առաջ գիւղը կը հասնէր: Տեղացիները զայն ծաղիկներու նարեկացին կ'անուանէին:

Նարեկացին հայ միտքի սուսուն ծաղիկն է, սիրտերու ուրախութիւնը, տըրտմութիւնը, նախապաշարումը, թերահաւատութիւնը, սիրոյ, յոյսի, հաւատքի համբերութիւնը, ինչպէս նաեւ ընդվզումը բանութեան և յաճախ Աստուծոյ դէմ: Սակայն ո՞վ կրցած է անոր չափ սիրել, կամ իր ամենի կատաղութեան մէջ թախծներ գործել, այսերուն հետ մարտնչիլ և մոլեգնութեամբ մարդկային մեղքերու և կիրքերու վրայ յարձակիլ, նման եղբորովի փոթորիկին որ լեռներու վրայ կը բացուի, անդունդներ կը բանայ ծովի ջուրերուն խորը, վիշապներ շղթայի կը զարնէ և աստղերէն կը կախէ: Աստուածն անգամ սարսափի կը մտնէ, մինչև որ Սուրբ Հոգին անդունդներուն վրայ շարժելով, ըլլայ նոր «եղիցի լոյս» մը: Ան հարազատ ծնունդն է իր հայրենիքին:

Սուրբին ներշնչումներուն քարայրը բարձունքի մը վրայ է, հեռու մարդերու ճամբաներէն, անդունդին վրայ կախուած, ուր հայոց մեծ բանաստեղծը արձակած է իր հառաչանքներն ու ողբերը, ի խորոց սրտի աղապատանքներով: Հոն է դամբարանը մեծ սուրբին, որուն ուխտաւորները կը մօտենային ծնկաչոք, ջուրի վտակին վաղող եղջերուի նման, ըսելու իրենց սրտին խօսքը Աստուծոյ: Կը յիշեմ մայրս ինչպէս սուրբի շիրմին շուրջ կը պտտեցնէր զիս, շիրմաքարին վրայ կը պառկեցնէր, որ շնորհ և իմաստութիւն գար իր փոքրիկին: Սուրբին ցոյց տրուած մէկէ աւելի գերեզմանները չեն կրցած զայն առանձինն իրենց մէջ պարփակել, ան կը մնայ միշտ անպարագրելի և հրաշագործ, եղբորովի փոթորիկներուն պէս աշխարհաստ, ծովուն ջուրերուն նման խորանդունդ և մրկածին, և կամ այնքան քաղցր, ինչպէս ծովուն կապոյտին մէջ ննջող հուր աշքերով, բոց մօրուքով առասպելական պատանին:

Ապրիլեան կռիւներուն, Փետանդաշտն ալ ունեցաւ իր հերոսամարտ: Վաղապուրկանի հերոսամարտէն յետոյ, ժողովուրդը կը հաւատար թէ եկած էր վախճանը դարերու իր սարկութեան: Ապրած էր դարերով լաւագոյն օրերու յոյսով, յանձնառու եղած ամէն կարգի զահողութիւններու, կրծելով գերութեան ժանգոտած շղթաները, մղելով արիւնոտ դուպարներ ընդդէմ անմարդկային ամէն կարգի զազանութիւններու, եկած հասած քսաներորդ դարու սեմին՝ որ փոքր և գերի ժողովուրդներու ազատութեան արշալոյսը կը կարծուէր ըլլալ, և հոն անխնայ մորթուիլ, ի տես քաղաքակիրթ նկատուած աշխարհին, իրողութիւն մըն է, որուն հետ կարելի չէ հաշտուիլ առանց տակու մարդկութիւնն ու քաղաքակիրթութիւնը: Այս անպատմելի ողբերգութեան դիմաց մարդ կը տարուի մտածելու քաղաքակիրթութեան հոգեվարքին և ապագայի տխուր ճակատագրին: Սեղիները նորէն կ'իջնէր մեր իղձերուն և երազներուն վրայ, կ'ամայանար երկիրը իր զաւակներէն: Մեր երազներու բոցավառ խորոյկէն կը մնար միայն աղօտ ճա-

ապագայի մը Արագածի ստորոտին՝ որուն քաղցր շողերը կը շարունակեն մնալ զերազոյն ապահովութիւնը մեր երազին: Իսկ Արագածն անդին, որը ու ամայի կը մնան մեր տունն ու տեղը, դարաւոր քերտինքի և արիւններու գինը եղող սրբութիւններն ու տնօրսարինքի զանձերը, ինկած գիշատիչներու ոտքերու կոխան:

Մեր բիւրաւոր նահատակներու մարմինները մնացին անթաղ, հեռաւոր անապատներու մէջ, կեռ՝ վայրի գազաններուն և գիշատիչ թռչուններուն: Ո՛չ երկնքի լոյսը և ոչ ալ արդարութեան ցօղը կ'իջնէր անոնց ցրուած սկզբներուն վրայ: Մեր դաւար կոյսերն ու մատաղերոմ մանուկները կ'ապշտպուէին վաշտըւէր և անարգ շահագործումներու ի հաշիւ... Իսկ անոնք որոնք հազար ու մէկ մահերէ վերջ հրաշքով կրցին ողջ մնալ, աստանդական նետուեցան օտար մշուշներուն ծոցը, շարունակելու իրենց քաւարանեան կեանքը, անցեալ վերյիշումներու սլաքներէն ըզրկ ըզրկ: Տարիները կ'անցնին և մենք լցուով կը սպասենք դեռ թափուած արեան գինը եղող մեր մարդկային իրաւունքներուն: Մոռացումը չէ անշուշտ որ պիտի ամօքէ մեր բեկուած հոգին, մոռացումի դաւաճանութիւնը, ընդհակառակն, ոճիրի հաւասար արարք մը պիտի ըլլայ, մե՛ր իսկ ձեռքովը գործադրուած: Այդ մասին հոգետանջ գայրոյթով արտասանուած է անէժքի վճիռը. «Այսքան չարիք թէ մոռանան մեր որդիք, թող ողջ աշխարհ կարգայ հայուն նախատինք»:

Անշուշտ առաջին անգամը չէր որ արիւնը կ'ողողէր մեր երկիրը: Պատմութեան կատաղի ցուլը մեր դարաւոր կեանքի ընթացքին բազմաթիւ անգամներ անցած է մեր ըզրտուած մարմինն վրայէն: Երկնեւ երկին եւ երկիրը մեր տիեզերածնութիւնը խորհրդանշող պատկեր մը չէ միայն, այլ նաև պատմութիւնը մեր ժողովուրդին, որուն արեան ծովուն մէջ պիտի կրէր իր ցաւը հայ բնաշխարհը խորհրդանշող եղեգնիկը: Մեր բոլոր հին մատենագիրները, Շնորհալիէն մինչև Դաւրիթեցիին, իրենց կարկամած շրթները մօտեցուցած հայ տառապանքի այդ կարմիր

եղէգնիկի ծակերուն, երգած են հայ հոգիի տխրանուշ մեղեդին, կեցած մեր հազարաւոր դիակներու առջև, տեսլահար մարգարէներու նման աղաղակելով. «Տեսնանեմք կենդանեաւ դիակունս անձանց մերոց»:

Ամէն տարի Սփիւռքի բոլոր հայաշատ կեդրոններու մէջ մեր ժողովուրդը կը յուշէ Ապրիլեան եղեռնը և արիւնոտ սիրտով կը տօնախմբէ մեր բիւրաւոր մեռելներուն կարմիր յիշատակը, որոնք իրենց մահուան դաշտերէն մեղի կը բերեն չմեռնող զաղափարներու ոսկի երազը, սրբազան շուշփայի մը մէջ վաթթուած: Մեռելները սիրել կը նշանակէ սիրել անոնց առաքինութիւնները, վասնզի մեր եղբարամահ նահատակները պատկերներ են զաղափարին: Չկան անոնք այսօր, բայց իրենց երազը իբրև դրօշ կարմիր կը ծփայ անվերջ հայ ըղձանքներու բոցերուն վերեւ: Չի բաւեր Ապրիլ 24ը նկատել իբրև բարոյական յաղթանակ, թէ ի՞նչ հասկացողութեամբ՝ այդ ալ ուրիշ հէքիաթ: Որքա՛ն ճիշդ է խօսքը մեր մեծ եկեղեցականին. «Եթէ կարենայինք սիրել զիրար՝ այն չափով որքան կը սիրենք մեր մեռելները, այն ատեն բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար մեր գործն ու ճակատագիրը»: Մենք իրապէս յարգած կ'ըլլանք մեր մեռելները, եթէ գիտնանք հաշտ ապրիլ ողջներուն հետ. այս է Ապրիլ 24ի երազոյն պատգամը մեծ աղէտէն ազատուողներու համար: Ի՞նչ պիտի ըսէր իր հաւատքին համար ողջամահ եղող եկեղեցականը և ի՞նչ կրակէ բառերով պիտի ծանակէր մեզ դաշունահար, մորկավարս քերթողը, եթէ անոնք կարենային հրաշքով իրենց անյայտ գերեզմաններէն դիտել մեր իրերամարտ կեցուածքը, մեր հոգիները իրարմէ բաժնող ողորդութիւնը, փոխանակ իրարու հետ ըլլալու, առանց տարուելու օտար և ժամանակաւոր հովերէն, յառած մեր նայուածքը սեփական մեր ճրագին, անոր լոյսին տակ հիւսելու ապագայի թեզանը:

Վեց տարեկան էի այդ օրերուն: Այսօր, տարիներ յետոյ, մտքիս մէջ տակաւին կենդանի կը մնան ծանօթ դէպքերն ու դէմքերը, ուրախ և տրտմաւ պատկեր-

ներով, Աշխերուս առջևն կ'անցնին շարքերը հերոս ֆէտալիներուն, իրենց զգաթէ գլխանցներով, Համերական կտրիճներ յիշեցնող. որոնք այդ օրերուն իրենց արիւնով գրեցին Վանի և Փեսանդաշտի հերոսամարտը: Կ'անցնին անոնք հրակարմիր դէմքերով, յաւաժառ. երգը իրենց շրթներուն: Անոնք կը մեռնէին խաղաղ հոգիով, արհամարհելով մահը, գեղեցկացնելով սակայն անոր դժխեմ պատկերը:

Հակառակ այս իրողութեան, անսպասելիօրէն գաղթի ահազանգը արևուրդ ելեւէջներով կը թանձրանար հոգիներուն վրայ, սուգի վարչամակի մը նման, անակնկալի բերելով նոր յոյսերով լեցուն Վան աշխարհի քնակչութիւնը:

Կեդրոնէն հրահանգ եկած էր շրջակայ գաւառներուն, քսանչորս ժամէն պատրաստուիլ մեկնելու Վան և անկէ կովկաս: Այս եղերախաղը անմարտելի կը մնար բոլորին համար: Ոչ ոք կրնար հաւատալ թէ իրենց տուններէն, հողերէն, սիրելիներու գերեզմաններէն այս բաժանումը վերջնական կրնար ըլլալ: Բոլորի դէմքերուն՝ ցաւ և աշխերուն՝ արցունք կար: Հայրս մանգաղը ձեռքին՝ մեր անամերձ արտն էր իջեր, վերջացնելու կէս մնացած ցորենի քաղը: Երջանիկ արարած, որուն հոգիին խորը յոյսին ճառագայթը կը շարունակէր կայծկլտալ, տարիներու իր անմեռ խորհուրդով:

Օրեր յետոյ, Փեսանդաշտի և շրջակայ գիւղերէն մեծ ու փոքր կարաւաններ ճամբայ կ'իյնային դէպի Վան, լեռներէն բխող վտակներու պէս, վերադարձի հաւատքի գաւազանին յենած: Կէսօրուան արեւը կը տաքցնէր լերկ ժայռերը: Յոգնած եզներ դանդաղօրէն կը քաշէին երեսաններով և կրննով ծանրաբեռն սայլերը: Լեռնային կուրցնող արեւին մէջ, կրննեռ խայտաբղէտ գլխու լալերը, կարմիր և կապոյտ շրջադրեւանները, այրերու կիրակնօրեայ շիկակարմիր բաճկոնները, սկի թիւերով հիւսուած, տօնական երեւոյթ մը կու տային նահանջի այս լուռ երթին: Մահը ընկերով հարսանիք է. այդ զգացումով կը քալէին բոլորը, իրարու մէջ, իրարմէ զուրս:

Իրիկնադէմին կանգ կ'առնէինք Ոստանի դիմաց: Հեռուն կ'երևնար Սիփաւի ձիւնափառ կոնը, որ կը բարձրանար լիճի կապոյտ հայելիէն: Սիփանը հօրս հէքիաթներէն ինծի ծանօթ լեռն էր, որու բարձունքին՝ Սիամանթոն և Պաշէղարէն իրենց սիրոյ ողբերգութիւնը ապրած ու մեռած էին: Ծակատագիրը յաճախ կը լծորդէ սէրը մահուան, կեանքին տալու գուցէ խորութիւն և նշանակութիւն: Որովհետեւ անմահութիւնը մահուամբ միայն հասկնալի է: Այս արտում պարագան փառաօրէն է կեանքին: Մահը կը մաքրէ անցեալը և կը կնքէ դայն յաւերժութեամբ. այս իրողութիւնը իր հէքիաթունակ ձեռն մէջ միայն հասկնալի է: Ոստան ժամանակին մայրաքաղաքն է եղած Արծրունեաց թագաւորութեան, պաշտօնաւ և շէն: Անուանի էին մանաւանդ անոր ծիրանն ու ընկոյզը: Ծառ էի լսած Ոստանի նշանաւոր մրգաստաններու մօտին, այժմ այդ դրախտին մէջ կեցած՝ կը դիտէի թէ ինչպէս արեւու շողերը անձրեւ կը մաղէին ծառերուն՝ որոնք իրենց ճիւղերը սանտրուած վարսերու պէս, գոյներու գեղեցկութիւններով, պտուղներով զարդարուած, կ'իջնէին հողին: Ոստանի գետը լեռներու զովութիւն առած, ծառերուն հետ ձեռնկուելով վար կը վազէր: Հսկայ ընկուզենիներ, ծերունիներու իմաստուն խոհերով կը դիտէին քուրին վազքն ու խաղը:

Հօրս փափաքով, Վան չհասած, կ'որոշենք Արաօսը բարձրանալ, որ 3500 մէթր բարձրութիւն ունի և գուռն է Ռշտունեաց լեռներուն, անկէ դիտելու Փեսանդաշտի համապատկերը: Իրարու վրայ ծալուած այս ամեհի լեռնակոշները տիտաններու վրաններ ըլլային կարծես, որոնք եկած ու բանակած էին Նայիրի աշխարհին մէջ: Սակայն Փեսանդաշտի թիկունքին բարձրացող Մոզկէ լեռներուն գեղեցկութիւնը, իր ծաղկաւէտ լեռնադաշտերով, արօտավայրերով և քուրերով անպատմելի է: Արտօսի բարձունքէն դիտելով այդ սքանչելիքը՝ կը յամբանայ հոգին: Աղբիւրները, որոնք ժայռերէն կը բխին, կապոյտ առէջներով կը հասնին լեռներու կողերէն վար: Գոյնզգոյն ծա-

գիկներ, նարկիզ, ռեհան, գինեբրուկ, նուռնուֆուր, միւստնածաղիկ, աղբբանց արին, որոնք լեռներուն կարմիր կը հագցնեն, վերածելով համայնապատկերը հրաշալիքի մը:

Այժմ, տարիներ յետոյ, երկրագուն- գին կէսը շրջելէ վերջ, կը խորհիմ Ար- տասէն պարզուած տեսարանին, ջուրերու զուարթ երգին, ժայռերուն, բուսակա- նութեան, որոնք Աստուծոյ այդ խորա- նին մէջ սիրոյ խնծիղը կ'երգէին, սիրտս կը ճմլուի ու մանուկի մը պէս կ'ուզեմ լալ, ինչո՞ւ այս բոլորը: Ո՞վ անարդա- րութեան և անիրաւութեան ձմեռ, ե՞րբ պիտի ծագի արդարութեան արեգակը. ու հոգիին մէջ վերստին կը յառնէ տըր- տում երգը բանաստեղծին:

Թող, ախպէր Թող, որ իմ սիրտը կրակ ու բոց վառուած էլնի,

Թող, որ իմ աչք կ'իկացող

Պղտոր պղտոր աղբւր էլնի:

Արագածը իր բոլոր հովոցներով շատ համեստ գեղեցկութիւն մը ունի, իսկ Լի- բանանի լեռները իրենց շորութեամբ պառանկութեամբ կը նմանին այս ֆանել պար- մանիին առջև:

Այս բոլորէն յետոյ, կը մտնենք Ա- ւարայրի Պլպուլ եղիշէի ճգնաբանը, որ ժայռին մէջ փորուած ընդարձակ խոռոչ մըն է: Ըստ աւանդութեան, եղիշէ պատ- միշէն առաջ այս քարայրին մէջ ճգնած է Մովսէս Խորենացին և թէ եղիշէն իր դիւցադնամատեանը զրած է Խորենացիի ցուցմունքներով: Աւանդութիւնը չի մոռ- նար պատմելու նաև այն հայտնաքննութեա- մասին, որոնց ենթարկուած է մեծ պատ- միշէ: Ան իր հետքը կորսնցնելու համար փախչողութիւն ըրած է Մոկաց Ապա- րանից Ս. Կորապետի վանքը: Տեղւոյն վանականները երբ կ'իմանան իր տեղը՝ անկէ ալ կը վտարեն գինքը: Կը մեռնի Անձեւացեաց Ամենափրկիչ մենաստանին մէջ: Խնդճ մեծ մարդեր, որոնք կը խաչ- տանգուին, կը խաչուին, առնելու համար գուցէ իրենց բաժինը անմահութենէն:

Տակաւին վան չհասած՝ կ'այցնենք Չարահան Սուրբ Նշանը: Ամբողջ վանքը խորանի էր նման, ստուերախիտ ծառերու շրջանակին մէջ ծածկուած: Ամայի էր

վանքը, իսկ տաճարի կիսաստուերին մէջ կը շարունակէր իր նինջը Աւարայրի քաղցրախոս պլպուլը: Մայրս մոմեր վա- ռեց ու լացաւ, զաղթողներէն ուրիշներ ընկերացան իրեն: Սոխակին ձայնը դուր- սէն կ'երգէր . . .

«Պլպուլ, քեզի համար մեր հարքն ասացին, թէ չէ հաւ, պլպուլ մեր Աւարայրին, եղիշեայ հոգեակն է քաղցրաղբուցիկ Որ զվարդանն ի վարդն տեսանու կար- միր»:

Յաջորդ օրը կը շարունակենք մեր երթը դէպի վան: Արշալոյսը Ռշտունեաց լեռներուն տուած էր ուրախ գոյն մը, նման նոր արթնցող մանկան ժպիտին: Լեռները քարձրահայեաց կը նայէին ցած ինկած բլուրներուն, ուր պարտէզներու կանաչութիւնը քարտիններով հասակաւոր- ուած, տեղ տեղ կը հասնէր լեռներու կէս քարձրութեան, հեռուներէն դիտուած: Շամիրամի պարտէզներուն գիծը կը մո- տենար և կը խառնուէր վանի դրախտա- րոյր մրգաստաններուն: Ո՞ր գեղարուես- տագէտին աչքը այս մշուշոտ կանաչին վերև կրնայ տեսնել քարձրահայեաց Ար- տամետը, որուն առջև Տոսպայ ծովը ա- ռասպելական Շամիրամի լոգաբանն է չի- ներ, որուն մէջ մեծ վհուհին Արայրի վէրքերն է լուացեր, փորձելով իր կա- խարդական արուեստով կեանք տալ իր սիրածին: Արամի որդին, ըստ աւանդու- թեան, ի տես Շամիրամի հրապոյրին, չի կրնար յաղթել փորձութեան և կը համ- բուրէ զայն և Նուարդին տալիք մատա- նին Շամիրամի սնարին քով կը մոռնայ: Սակայն վա՛յ անոր որ Շամիրամ մը կը համբուրէ . . . Փռաք Խորենացիին որ կը քնացնէ Արան յաւիտենական քունով, պանծացնելով ամուսնական սիրոյ հաւա- տարմութիւնը: Հէքիաթը երբեմն որքան գեղեցիկ է իրականութենէն:

Ոստանէն կը շարունակենք ճամբան դէպի վան: Հեռուն կ'երևի Այգեատանը՝ իր հէքիաթոյրի գեղեցկութեամբ: Աղթա- մար և Արաէր կղզիները, սիրահար արօր- ներու նման, իրենց լոգանքը կ'առնեն: Ու կը յիշեմ ծանօթ երգը.

«Մովուն խաւք մը կ'էր, անունն էր արօր, Վգիկն էրկէն էր սրտիկ սեւաւոր»:

## ՖՐԱՆՑ ՎԷՐՖԷԼ

(ԱՌԱՆՑ ԻՆՏԵՆՏԻՎԱԼ ՄԱՐԴ ՄԸ)

«Տեղ մը չկայ որուն կը պատկանի», այսպէս Վէրֆէլ գրեց 1921ին իր ապագայ կնոջ:

«Ո՛չ քաղաք, ո՛չ երկիր, ո՛չ ժամանակ»: Վտարանդիութեան այս զգացումով ան մասնակից կը դառնար Աւստրո-Հունգարական կայսրութեան անկումէն ետք Փրակէն տեղահան եղող ուրիշ Գերման-Հրեայ գրողներուն: Սակայն, աննման իրեն բարեկամ Յորանց Բաֆֆայի, Վէրֆէլ ապացուցանեց թէ արտակարգօրէն ձեռնհաս էր ինքզինքը աննպաստ պարագաներու յարմարեցնելու: Ան իր գրական հիմնալի յաջողութիւնը պատե-

րագմներով և յեղափոխութիւններով մեծապէս ցնցուած չրջանի մը ընթացքին էր որ իրագործեց: Այդ չրջանը իր դադարեցնելու հասաւ Նացիներուն յաղթանակով և զինք աքսորականի մը վերածնելով: Միացեալ Նահանգներուն մէջ գտնուած իր վերջին տարիներուն, ան (ձայնասփռէն) յայտարարեց. «Ես Ամերիկացի եմ»: Բայց կասկածելի է թէ ան իսկապէս կրցաւ իր ինքնութեան առեղծըածը լուծել, մասնաւորաբար բախումը իր Հրեայ ծագումին և կաթոլիկ եկեղեցւոյ հրապոյրին:

Փիթըր Սթէֆան Շանկսի կողմէ այս

Շամիրամի օձապատոյտ ջրանցքին հետ կը յառաջանանք, դիտելով ծովը ու համբելով կարաւանը լեռներուն, որոնք իրենց դունչները ծովին մէջ մխրճած՝ կը քալեն կարծես մեզի հետ: Քաղաքի մերձաօրութեան կը տեսնենք Վանի երկյարկանի շէնքերը, լայն փողոցներով, որոնց երկու կողմերուն՝ ծառաշարքեր իրենց անընդմէջ հասակները կ'երկարաձգեն: Կարելի չէ անշուշտ այս շքեղութեան հետ համեմատութեան բերել մեր գիւղական ցած տանիքները, փթիւրով ձեփուած պատերով տուները, իրենց նեղ և ծուռ ու մուռ փողոցներով:

Քաղաքի մուտքին՝ ուշ մնացած գաղթողներու բազմութեան դիմաց կեցած էր թուխ համազգեստով և սև ակնոցներով մէկը, որ կը յայտարարէ թէ քսանչորս ժամէն պէտք է ձգեն քաղաքը: Բէռն Արամն է, կը փսփսային իրմէ քիչ մը հեռուն կեցողները: Վանեցիներ քէռա կ'ըսէին ակնոց կրողներուն: Կը խորհիմ թէ ո՛չ Հայաստանի և ոչ արտասահմանի մէջ

չէ մնացած մէկը, որ ինծի նման տեսած ըլլայ Վանի հերոս Արամը:

Յաջորդ օր, հօրս ձեռքէն բռնած, բարձրացանք Վանի դարաւոր ու հռչակաւոր բերդը, որու բարձունքէն սնդուս կտաւ մը ինչպէս կը պարզուէր Վանայ ծովը: Լեռուն, վերէն ինկած դադաղներու պէս կը ծփծփային կղզիները, անվերադարձ մեծ փառքերու դիրքը ինչպէս:

Յետոյ գացինք դիտելու Մհերի քարածայրը, որուն մէջ հազարամեակներէ ի վեր փակուած կը մնայ Սասունցի Դաւիթի որդին, որ, ըստ աւանդութեան, խռոված աշխարհի չարէն և անարդարութենէն, կամաւորապէս ինքզինքը այդ քարածայրին մէջն է զնդանք, որ հողէն ծնած Սիւնիքսի նման կը կենայ յաւերժին դէմ: Ժողովուրդը կը հաւատայ թէ երբ ժամանակը գայ, ան պիտի խորտակէ իր բանտին դուռը, աշխարհին բերելու խաղաղութիւն և երջանկութիւն: Ան մեր ուշացած Մեսիանն է:

Ե.

(Շարունակելի՝ 1)